

**סנהדרין פרק שני כהן גדול**  
**מתוך "גמרא נוקה"**  
**על שם הורי נפתלי וחנה הולנדר הכ"מ**

**מקרא:**

דברי הגמרא באותיות כאלה: ROD 12; רש"י בתוך הגמרא בסוגריים ( ) ובתוך הסוגריים - אותיות MIRIAM 10; מראי מקומות גם MIRIAM 10; מובאות וציטטות בגופן NARKISIM; השלמת פסוקי המקרא בסוגריים ( ) ובאותיות NARKISIM 10; הערות: בסוגריים [ ] באותיות CourierNew 10; ההערות עם קידומת # אינם פשט הגמרא אלא הערת העורך לבדיקת הלומד.  
תחילת עמוד - בתחילת שורה, אפילו באמצע משפט - כך:  
(תענית ב, ב)  
הגירסא: לפי דפוס וילנא עם אחדים מההגהות שעל הדף - לפי הנראה לי כנחוצן לצורך הפשט הפשוט.

**מקרא: בתחילת הדף**

הערות בשולי הדף - בתצוגת דף אינטרנט אפשר - באקפלורר - להניח עליהם את הסמן ואז מופיעה ההערה בחלון. אפשר גם לראות אם עוברים לתצוגה של דף הדפסה.

In Explorer, Footnotes become visible when the cursor rests on the number of the footnote.

הערות וטבלאות באנגלית - ע"י כולל עיון הדף, ראש הכולל הרב מרדכי קורנפלד -

Producers of the Dafyomi Advancement Forum, <mailto:daf@dafyomi.co.il>,

<http://www.dafyomi.co.il/>

This material is ©2009 by Julius Hollander 27 Bialik St., Petah Tikva, Israel 49351

Permission to distribute this material, with this notice, is granted - with request to notify of use at [yeshol@gmail.com](mailto:yeshol@gmail.com).

**משנה:**

כהן גדול דן ודנין אותו, מעיד ומעידין אותו, חולץ וחולצין לאשתו, ומייבמין את אשתו, אבל הוא אינו מייבם מפני שהוא אסור באלמנה.  
מת לו מת אינו יוצא אחר המטה (דילמא אתא למינגע, והיינו דאזהר קרא 'ומן המקדש לא יצא' - מקדושתו לא יצא, כלומר: יתרחק מן הכיעור: שלא יבא לידי טומאה; והאי קרא - בכה"ג אונן כתיב, דכתיב לעיל מיניה 'לאביו ולאמו לא יטמא'), אלא הן נכסין והוא נגלה (כשהן יוצאין ממבוי זה ונכנסין למבוי אחר ונכנסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותן - הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון והן נכנסין ממבוי השני, והוא נגלה ונכנס לתוכו), הן נגלין והוא נכסה, ויוצא עמהן עד פתח שער העיר - דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: אינו יוצא מן המקדש, משום שנאמר (ויקרא כא, יב) 'ומן המקדש לא יצא [ולא יחלל את מקדש אלקי כי נזר שמן משחת אלקי עליו אני ה']' (רבי יהודה דריש 'מן המקדש' דווקא); וכשהוא מנחם אחרים (בשורה כשחוזרין מקבור את המת שאין שלו), דרך כל העם עוברין בזה אחר זה (ומנחמין את האבל שעומד במעמדו), והממונה (סגן הכהנים) ממצעו (לכהן גדול) בינו לבין העם (שהממונה בימינו וכל העם בשמאלו והוא באמצע); וכשהוא מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו "אנו כפרתך (בנו תתכפר אתה, ואנחנו תחתין לכל הראוי לבא עליך)", והוא אומר להן "תתברכו מן השמים"; וכשמברין אותו (כדקיימא לן (במועד קטן כז:)) אבל סעודה ראשונה אסור לאכול משלו) - כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל (הן מצירין ומתאבלין על צערו, והוא מיסב בכבוד על הספסל).

המלך לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו, לא חולץ ולא חולצין לאשתו, לא מייבם ולא מייבמין לאשתו.  
רבי יהודה אומר: אם רצה לחלוץ או לייבם - זכור לטוב.  
אמרו לו: אין שומעין לו.

ואין נושאין אלמנתו.  
רבי יהודה אומר: נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר (שמואל ב יב, ח) ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך [ואתנה לך את בית ישראל ויהודה ואם מעט ואספה לך כהנה וכהנה].

**גמרא:**

'כהן גדול דן' - פשיטא!?

'דנין אותו' איצטריכא ליה (סלקא דעתך אמינא לא ליזלזל למיתי קמי בי דינא) .

הא - נמי פשיטא: אי לא דיינינן ליה - איהו היכי דיינן, והכתיב (צפניה ב,א) התקוששו וקושו [הגוי לא נכסף], ואמר ריש לקיש: קשט עצמן ואחר כך קשט אחרים?  
אלא אידי דקא בעי למיתני 'מלך לא דן ולא דנין אותו' תנא נמי כהן גדול דן ודנין';  
ואי בעית אימא: הא קא משמע לן, כדתניא: 'כהן גדול שהרג את הנפש במזיד - נהרג; בשוגג - גולה; ועובר על עשה (לקמן פריך: לא סגי דלא עבר?) ועל לא תעשה והרי הוא כהדיוט לכל דבריו (לקמיה מיתוקמא שפיר)'; 'במזיד נהרג' - פשיטא! 'בשוגג גולה' איצטריכא ליה.  
הא נמי פשיטא?  
איצטריך: סלקא דעתך אמינא הואיל וכתביב (במדבר לה,כה) [והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו את העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה] וישב בה עד מות הכהן הגדול [אשר משח אותו בשמן הקדש] - אימא כל דאית ליה תקנתא בחזרה - ליגלי, דלית ליה תקנתא בחזרה - לא ליגלי, דתנן [מכות פ"ב מ"ז]:

(סנהדרין יח, ב)

'ההורג כהן גדול או כהן גדול שהרג את הנפש אינו יוצא משם לעולם' (ההורג כהן גדול בשוגג גולה לעיר מקלט ואינו יוצא משם לעולם: דכיון דאין כהן גדול במקדש כשהוא גולה - במיתת מי ישוב? וכן כהן גדול שהרג את הנפש בשוגג - במיתת מי ישוב? הא ליכא כהן גדול!) - אימא לא ליגלי?  
קא משמע לן;  
ואימא הכי נמי?

אמר קרא (דברים יט, ג) [תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך אשר ינחילך ה' אלקיך והיה] לנוס שמה כל רוצח - אפילו כהן גדול במשמע.

עובר על עשה ועל לא תעשה:

לא סגי דלא עבר?

הכי קאמר: אם עבר על עשה ועל לא תעשה - הרי הוא כהדיוט לכל דבריו (לידון בשלשה).  
פשיטא?

סלקא דעתך אמינא: הואיל ותנן 'אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד', ואמר רב אדא בר אבהו (שמות יח, כב) [ושפטו את העם בכל עת והיה] כל הדבר הגדול יביאו אליך [וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך] דבריו של גדול - אימא כל דבריו של גדול - קא משמע לן;  
ואימא הכי נמי?

מי כתיב 'דברי גדול'? - 'הדבר הגדול' כתיב: דבר גדול ממש (אם עבר עבירה שיש בה מיתת בית דין - הוא דבעי סנהדרין גדולה, אבל במלקות - לא).

מעיד ומעידין אותו:

מעיד? והתניא: (דברים כג, ט) [וכן תעשה לחמור וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם] [פסוק ד] לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך [והתעלמת מהם הקם תקים עמו] - פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם, הא כיצד? כהן והוא (האבידה) בבית הקברות, (או שהיה זה) זקן ואינה לפי כבודו (שאם היתה שלו לא היה מחזירה), או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו (כגון נוקב מרגליות: שאם ילך ויחזירנה - יפסיד בבטלותו יותר מדמיה) - לכך נאמר 'והתעלמת' (אלמא כבוד הבריות דוחה לאו ד'לא תוכל להתעלם'; והכא נמי: זילותא הוא לגבי כהן גדול ליתי לאסהודי לבעל דין).

אמר רב יוסף: מעיד (הא דקתני 'מעיד') - למלך (למלך קאמר: שהיה מלך בעל דין, וכהן גדול יודע לו עדות).

והתנן 'לא דן ולא דנין אותו' (מאי סהדותיה בעי?), לא מעיד ולא מעידין אותו?

אלא אמר רבי זירא: מעיד לבן מלך.

בן מלך? הדיוט הוא (והדר קושיין לדוכתא: דאיכא זילותא לכה"ג)!

אלא מעיד בפני המלך (שהמלך יושב ודן בסנהדרין).

והא 'אין מושיבין מלך בסנהדרין' (לקמן מפרש טעמא)?

משום יקרא דכהן גדול (דידעו בסהדותא לבריה) אתא (מלך), וייתיב (עד

ד) מקבלי ניהלי לסהדותיה, קאי הוא (מלך) ואזיל, ומעיינינא ליה אנן בדיניה.

[## וכי נוכחות המלך אינה משפיעה? אולי: כשהמלך מביא את בנו לדין על היותו בן סורר ומורה חייב המלך לבוא!] ]

גופא [תוספתא סוף פ"ב, מ"ח]: אין מושיבין מלך בסנהדרין ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה; מלך בסנהדרין - דכתיב (שמות כגב) [לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטות] לא תענה על ריב [לפי הקריאה] - לא תענה על רב [לפי הכתיב] (אינך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינין, ואי אמר מלך חובה - תו לא מצי אינך למחזי ליה זכותא); לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה: מלך - משום אפסניא (מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה, ונוח לו שיהיו כל השנים מעוברות), כהן גדול משום צינה (כהן גדול אינו רוצה שתתעבר שנה מפני הצינה: שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין, ואם תתעבר שנה - הרי תשרי במרחשון, וצינת מרחשון תהיה בתשרי) .  
אמר רב פפא: שמע מינה (מהא דקתני ולא כהן גדול בעיבור שנה) שתא בתר ירחא אזיל (אחר ירחים הראויים להיות אם לא נתעברה הולך קור וחום של שנה וצינה הראויה במרחשון הויה בתשרי כשמתעברת) ? איני! והא הניך שלשה רועי בקר דהוו קיימי, ושמעניהו רבנן דקאמרי: חד אמר: "אם בכיר ולקיש כחדא יינץ (אם יהא חום בקרקע, ויצמח זרע הבכיר והאפילה יחד: חטיין שנזרעו בראש החודש והשעורין שנזרעו עכשיו) - דין הוא אדר, ואם לאו לית דין אדר (אלא שבט)"; וחד אמר: "אם תור בצפר בתלג ימות (אם בבקר יהא קור חזק עד שיהא השור קרוב למות מחמת הצינה), ובטיהרא בטול תאינה ידמוך (ובצהרים יגדל כח החום עד שיהא השור מיצל בצל התאנה מחמת החום) (ו) ישלח משכיה (ויפשיט עורו, כלומר יתחכך בתאינה מחמת החום) - דין הוא אדר, ואם - לאו לית דין אדר", וחד אמר: "אם קידום תקיף לחדא יהא יפח בלועך נפיק לקיבליה (אם כבר תנשש כח החורף כל כך שכשיהא רוח מזרחית חזקה מאד והיא מביאה צינה, ואתה מנשב בפך ויוצא לקראתה ונפיתך קשה מן הרוח ומחמתה) - דין הוא אדר, ואם לאו (שעדיין יש צינה חזקה) - לית דין אדר (אלא שבט)"; ועברוה רבנן לההיא שתא (ועשאוהו כשבט: שקבעו אדר השני אחריו); (אלמא שתא בתר עיבורא אזיל, ולא נהגא חום דניסן באדר, אלא מנהג אדר באדר השני) !  
ותסברא רבנן - ארעוותא סמוך? אלא רבנן - אחושבנייהו סמוך (ובלא"ה מעברין ליה), ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתייעא מילתייהו (כלומר: איתרמי להו מזל חשיבות דאיכלע עיבור כמלתייהו, ומיהו ברוב העבורים - שתא בתר ירחא אזלא) .

[כהן גדול] חולץ וחולצין כו' [לאשתו ומייבמין את אשתו, אבל הוא אינו מיבם מפני שהוא אסור באלמנה]:  
קא פסיק ותני ('הוא אינו מייבם'), לא שניא (נפלה לו יבמתו) מן האירוסין ולא שניא מן הנישואין; בשלמא מן הנישואין הוי עשה ('בבבוליה' ויקרא כא, יג) ולא בעולה, דהיינו עשה) ולא תעשה ('אלמנה... לא יקח' (שם פסוק יד) הרי לאו),

(סנהדרין יט, א)  
ואין עשה ('יבמה יבא עליה' (דברים כה, ה)) דוחה לא תעשה ועשה, אלא מן האירוסין [כשהיא בתולה, ויקחיה בבבוליה] - אמאי? יבא עשה וידחה לא תעשה?  
גזירה ביאה ראשונה (ביאה ראשונה דייבום מקיימא מצות עשה) אטו ביאה שניה (ביאה שניה - לאו מצות יבום הוא) .  
תניא נמי הכי: אם קדמו ובעלו ביאה ראשונה - קנו, ואסור לקיימן בביאה שניה .

מת לו מת כו' [אינו יוצא אחר המיטה אלא הן נכסין והוא נגלה ויוצא עימהן עד פתח העיר - דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: אינו יוצא מן המקדש, שנאמר "ומן המקדש לא ייצא"] :  
תנו רבנן (בסיפרא פרשת אמור פרשה ב, דברי רבי מאיר): (ויקרא כא, יב) ומן המקדש לא יצא [ולא יחלל את מקדש אלקיו כי נזר שמן משחת אלקיו עליו אני ה'] (בכהן גדול אונן כתיב, דהא כתיב לעיל מינה 'לאביו ולאמו לא יטמא') - לא יצא עמהן, אבל יוצא הוא אחריהן; כיצד? הן נכסין והוא נגלה, הן ניגלין והוא נכסה .

ויוצא [עמהן] עד פתח כו' [שער העיר - דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: אינו יוצא מן המקדש משום שנאמר (ויקרא כא, יב) 'ומן המקדש לא יצא'] :  
שפיר קאמר רבי יהודה! ?  
אמר לך רבי מאיר: אי הכי - לביתו נמי לא! ? אלא הכי קאמר: 'מן המקדש לא יצא' (בכהן גדול אונן כתיב (ויקרא כא)) - מקדושתו לא יצא (כלומר: יעשה

חיזוק לדבריו, שלא יגרום לצאת מקדושה וליטמא), וכיון דאית ליה הכירא - לא  
אתי למינגע;  
ורבי יהודה?  
אגב מרריה (מרירות לבו) - דילמא מקרי ואתי ונגע.

כשהוא מנחם [את אחרים דרך כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו בינו  
לבין העם]:

תנו רבנן: כשהוא עובר בשורה לנחם את אחרים - סגן ומשוח שעבר  
(כגון שאירע בו פסול בכהן גדול, ומינו אחד תחתיו, וכשעבר פסולו של ראשון - חזר לעבודתו, ושני קרא  
ליה 'משוח שעבר') בימינו, וראש בית אב ואבלים וכל העם משמאלו;  
וכשהוא עומד בשורה ומתנחם מאחרים - סגן מימינו וראש בית אב  
וכל העם משמאלו; אבל משוח שעבר לא אתי גביה; מאי טעמא? חלשא  
דעתיה (דכהן גדול), סבר "קא חדי בי (שמח באבלי)".

אמר רב פפא: שמע מינה מהא מתניתא (מדקתני 'סגן מיכן והעם מיכן וכהן באמצע')  
תלת: שמע מינה: היינו 'סגן' היינו 'ממונה' (דמתניתין, דקתני 'הממונה  
ממצעו לכהן ונותנו בינו לבין העם'), ושמע מינה: אבלים עומדין וכל העם  
עוברין (כן מנהג תנחומין: שורה שיהו אבלים עומדין במקומן, וכל העם עוברין איש איש; כשמגיע אצל  
האבל - מנחמו, ועובר; מדקתני 'כשהוא עובר לנחם' וגבי מתנחם קתני 'כשהוא עומד בשורה להתנחם');  
ושמע מינה: אבלים לשמאל המנחמין הן עומדין (מדקתני 'ואבל וכל העם  
משמאלו'; והרי הוא היה מן המנחמין, וקתני 'אבלים לשמאלו')!

תנו רבנן: בראשונה היו אבלים עומדין וכל העם עוברין, והיו  
שתי משפחות בירושלים מתגרות זו בזו: זאת אומרת "אני עוברת  
תחלה" וזאת אומרת "אני עוברת תחלה" - התקינו שיהא העם  
עומדין ואבלים עוברין.

<חזר והלך וסיפר סימן>:  
אמר רמי בר אבא: החזיר רבי יוסי את הדבר ליושנו בציפורי:  
שיהיו אבלים עומדין וכל העם עוברין.

ואמר רמי בר אבא: התקין רבי יוסי בציפורי שלא תהא אשה מהלכת  
בשוק ובנה אחריה (בנה הקטן לא יהלך אחריה, אלא לפניה) משום מעשה שהיה  
(שגנבוהו פריצים מאחריה, ונתנוהו בביתו; כשחזרה ולא ראתהו - התחילה צועקת ובוכה; בא אחד מהם  
ואמר "בואי ואראנו לך" ונכנסה אחריו ועינו אותה).

ואמר רמי בר אבא: התקין רבי יוסי בציפורי שיהיו נשים מספרות  
(זו עם זו) בבית הכסא משום ייחוד (שמא ילך אדם שם, ואם לא ישמע קול אדם - יכנס  
ויתייחד שם, ותנן (קידושין 9): 'לא יתייחד אדם עם ב' נשים'; ובבית הכסא שבשדות קמירי, שהיה בית הכסא  
שלהם בשדה חוץ לעיר והכל ניפנים שם).

אמר רב מנשיא בר עות: שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין  
דהוצל, ואמר לי: אין שורה פחותה מעשרה בני אדם, ואין אבלים  
מן המנין, (וכך הורה לי שאין שינוי מנהג בדבר) בין שאבלים עומדין וכל העם  
עוברין, בין שאבלים עוברין וכל העם עומדין (אין כאן קלקול).

כשהוא מתנחם כו' [מאחרים - כל העם אומרים לו "אנו כפרתך" והוא אומר  
להן "תברכו מן השמיים"; וכשמברין אותו - כל העם מסב על הארץ והוא מסב  
על הספסל]:

איבעיא להו: כי מנחם הוא אחריני היכי אמר להו?  
תא שמע (בריתא היא): והוא אומר "תתנחמו".

היכי דמי? אילימא כי מנחמי אחריני לדידיה אמר להו איהו  
"תתנחמו" - נחשא קא רמי להו (סימן הוא מטיל להם להרע שיצטרכו לנחומים -  
בתמיה)? אלא כי מנחם לאחריני אמר להו "תתנחמו" - שמע מינה.

מלך לא דן כו' [ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו]:  
אמר רב יוסף: לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד דן  
ודנין אותן, דכתיב (ירמיהו כא, יב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט [והצילו גזול מיד  
עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעלליהם].

ואי לא דיינינן ליה - אינהו היכי דייני, והכתיב (צפניה ב,א) 'התקוששו וקושו [הגוי לא נכסף], ואמר ריש לקיש: קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים? אלא: מלכי ישראל מאי טעמא לא? - משום מעשה שהיה: דעבדיה דנאי מלכא קטל נפשא; אמר להו שמעון בן שטח לחכמים: תנו עיניכם בו ונדוננו (לדון בדיון ולא תחניפו ולא תשאנו פניו)! שלחו ליה: עבדך קטל נפשא. שדריה להו.

שלחו ליה: תא אנת נמי להכא: (שמות כא) והועד בבעליו אמרה תורה: יבא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב.

אמר ליה שמעון בן שטח: ינאי המלך! עמוד על רגליך ויעידו בך (שעבדך הרג את הנפש: דעבדו כחמורו, והפסד ממון הוא לו, לפיכך צריך לדון בפניו); ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר (דברים יט,יז) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' [לפני ה' לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם] אמר לו: לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך

(סנהדרין יט,ב)

נפנה (שמעון) לימינו (לידעאם יאמרו כמותו) - כבשו פניהם בקרקע (שהיו יראין ממנו [מינאי]), נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע.

אמר להן שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם! יבא בעל מחשבות (הקב"ה) ויפרע מכם!

מיד בא גבריאלי וחבטן בקרקע ומתו.

באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו.

לא חולץ ולא חולצין (לאשתו מפני שאסורה לינשא) וכו' [לא מייבם ולא מייבמין לאשתו. רבי יהודה אומר: אם רצה לחלוץ או לייבם - זכור לטוב. אמרו לו: אין שומעין לו]:

איני! והאמר רב אשי (בפרק קמא דקידושין (דף לב:)): אפילו למאן דאמר 'נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול', מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנאמר (דברים יז,טו) שום תשים עליך מלך [אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי, אשר לא אחיך הוא] - שתהא אימתו עליך! מצוה שאני.

ואין נושאים כו' [אלמנתו; רבי יהודה אומר: נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר (שמואל ב יב,ח) ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך]:  
תניא: אמרו לו לרבי יהודה: נשים הראויות לו מבית המלך (המותרות לו אבל נשיו של שאול לא), ומאי נינהו? מירב ומיכל.

שאלו תלמידיו את רבי יוסי: היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן? אמר להן: מיכל - אחר מיתת מירב נשאה. רבי יהושע בן קרחה אומר: קידושי טעות היו לו במירב, שנאמר (שמואל ב ג,יז) [וישלח דוד מלאכים אל איש בשת בן שאול לאמר] תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים; מאי תלמודא? אמר רב פפא: מיכל אשתי ולא מירב אשתי. מאי 'קידושי טעות'?

דכתיב: (שמואל א יז,כה) [ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העלה הזה כי לחרף את ישראל עלה] והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול וגו' [ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל]; אזל - קטליה; אמר לו [שאוּל לדוד]: מלוה אית לך גבאי (עושר גדול; וקידושין אחרים לא קיבלתי), והמקדש במלוה אינה מקודשת! אזל [שאוּל], יהבה לעדריאל, דכתיב (שמואל א יח,יט) והיה בעת תת את מירב בת שאול לדוד וגו' [והיא נתנה לעדריאל המחלתי לאשה] (כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל); אמר ליה [שאוּל לדוד]: אי בעית דאתן לך מיכל - זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים. אזל, אייתי ליה. אמר ליה: מלוה ופרוטה אית לך גבאי (מלוה = עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גלית, ופרוטה = שוה כסף שקבלתי ממך בהללו ערלות פלשתים).

שאל סבר מלוה ופרוטה - דעתיה (דמקדש) אמלוה (לקדש במלוה, דחשיבא, הלכך לאו קידושי ניהו, ואזל ויהבה לפלטי בן ליש), ודוד סבר: מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה (משום הכי קרי לה 'אשתי'); ואיבעית אימא: דכולי עלמא מלוה ופרוטה - דעתיה אפרוטה; שאל סבר לא חזו [ערלות הפלישתים] ולא מידי, ודוד סבר: חזו לכלבי ושוני.

ורבי יוסי - האי 'תנה את אשתי את מיכל' (שמואל ב ג, ד) (דמשמע: זו אשתי ולא מירב אשתי) - מאי דריש ביה (רבי יוסי, דלא דריש "ולא מירב אשתי")? רבי יוסי - לטעמיה (דדריש ממקרא מעורבב כדלקמן מה מיכל אשתי אף מירב אשתי), דתניא: רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין: כתיב (שמואל ב כא, ח) ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את אדמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי וגו' - וכי לעדריאל נתנה [מיכל]? והלא לפלטי בן ליש נתנה, דכתיב (שמואל א כה, מד) ושאל נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' [אשר מגלים]! אלא מקיש קידושי מירב לעדריאל לקידושי מיכל לפלטי: מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה (קדושי מיכל לפלטי פשיטא לן דבעבירה, דהא כתיב 'אשתי מיכל' וקיימא לן [קידושין מז.]) דעתיה אפרוטה, דבת קידושין היא) - אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה. ורבי יהושע בן קרחה נמי - הכתיב 'את חמשת בני מיכל בת שאול'? אמר לך רבי יהושע: וכי מיכל ילדה? והלא מירב ילדה! מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה, ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

<חנינא קרא יוחנן ואשתו אלעזר וגאולה ושמואל בלימודי סימן>: רבי חנינא אומר: מהכא (רות ד, יז) ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי [ותקראנה שמו עובד הוא אבי ישי אבי דוד] - וכי נעמי ילדה? והלא רות ילדה! אלא רות ילדה, ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה.

רבי יוחנן אומר: מהכא (בבבא בתרא פ"א הל' א) (דברי הימים א ד, יח) ואשתו היהודית ('יהודית' על שם שכפרה בעבודה זרה ונתגיירה שכל הכופר בע"ז נקרא 'יהודי' דכתיב (דניאל ג, יב) 'אייתי גוברין יהודאין וגו' [די מניית יתהון על עבידת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו גבריא אלך לא שמו עליך מלכא טעם לאלהיך לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדון]) ילדה את ירד אביגדור וגו' [ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיאל אבי זנוח (כולן שמותן של משה הן)] ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד; 'מרד' זה כלב ולמה נקרא שמו 'מרד'? - שמרד בעצת מרגלים; וכי בתיה ילדה? והלא יוכבד ילדה? אלא יוכבד ילדה, ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה.

רבי אלעזר אומר: מהכא (תהלים עז, טז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה; וכי יוסף ילד? והלא יעקב ילד! אלא יעקב ילד ויוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל המלמד בן חבריו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר (במדבר ג, א-ב) ואלה תולדות אהרן ומשה [ביום דבר ה' את משה בהר סיני] וכתיב (ומפרש בתריה בני אהרן) (פסוק ב) ואלה שמות בני אהרן [הבכר נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר] (ולא החזירו בני משה שם) לומר לך: אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו.

(ישעיהו כט, כב) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם [לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו] - וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם? אמר רב יהודה: שפדאו מצער גידול בנים (שהוטל עליו טורח השבטים: שעל אברהם היה מוטל אותו טורח, דכתיב (בראשית כו, ד) 'והרביתי את זרעך' והוא פדאו), והיינו דכתיב (שם) לא עתה יבוש יעקב וגו' [ולא עתה פניו יחורו]: לא עתה יבוש יעקב - מאביו, ולא עתה פניו יחורו - מאבי אביו.

כתיב 'פלטי' וכתיב 'פלטיאל'! אמר רבי יוחנן: 'פלטי' שמו, ולמה נקרא שמו 'פלטיאל'? - שפלטו אל מן העבירה: מה עשה? - נעץ חרב בינו לבינה, אמר: כל העוסק בדבר זה - ידקר בחרב זה. והכתיב (שמואל ב ג, טז) וילך אתה אישה [הלך ובכה אחריה עד בחרים] ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב [בקושיא קא נסיב לה] ('אישה' - אלמא בא עליה)? שנעשה לה כאישה (שהיה מגדלה ומחבבה). (קרא קא דריש ואזיל): והכתיב 'הלך ובכה'?

על המצוה דאזיל מיניה.

'עד בחורים' - שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה.

אמר רבי יוחנן תוקפו של יוסף - ענוותנותו של בועז (דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז; 'תוקף' = דבר גדול וחמור ויש לו שם; 'ענוה' = דבר שאין לו שם: שאדם עושה לפי תומו); תוקפו של בועז - ענוותנותו של פלטי בן ליש: תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז, דכתיב (רות ג, ח) ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת [והנה אשה שכבת מרגלית]; מאי 'וילפת'? אמר רב שנעשה בשרו (אבר) כראשי לפתות (נתקשה; ואף על פי כן כבש יצרו, ואף על פי שפנויה היתה ועמו במיטה; אבל יוסף - אשת איש היתה, ואינה עמו במיטה).

(סנהדרין כ, א)

תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש (דאילו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות), כדאמרן: אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (משלי לא, כט) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה? 'רבות בנות עשו חיל' - זה יוסף ובעז, 'ואת עלית על כולנה' - זה פלטי בן ליש.

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (משלי לא, ל) 'שקר החן והבל היופי' [אשה יראת ה' היא תתהלל]? 'שקר החן' זה יוסף, 'והבל היופי' זה בועז, 'יראת ה' היא תתהלל' - זה פלטי בן ליש. דבר אחר: 'שקר החן' - זה דורו של משה, 'והבל היופי' - זה דורו של יהושע, 'יראת ה' היא תתהלל' - זה דורו של חזקיה (דורו של משה ויהושע עסקו בתורה הרבה, ודורו של חזקיה יותר מהם, כדכתיב (ישעיה י, כז) וחובל עול מפני שמן, ואמרין ב'חלק' (לקמן צד): חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד שבדקו מדין ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ); דבר אחר: 'שקר החן' זה דורו של משה ויהושע, 'והבל היופי' זה דורו של חזקיה, 'יראת ה' היא תתהלל' זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי; אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת (עניים היו) ועוסקין בתורה.

משנה:

מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו; רבי יהודה אומר: אם רוצה לצאת אחר המיטה - יוצא, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר (שמואל ב ג, לא) [ויאמר דוד אל יואב ואל כל העם אשר אתו קרעו בגדיכם וחגרו שקים וספדו לפני אבנר] והמלך דוד הולך אחר המיטה אמרו לו: לא היה הדבר אלא לפי שהעם. וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הדרגש.

גמרא:

תנו רבנן: מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה - יוצאות; לפני המיטה - יוצאות; רבי יהודה אומר: לעולם נשים לפני המיטה יוצאות, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר (שמואל ב ג, לא) [ויאמר דוד אל יואב ואל כל העם אשר אתו קרעו בגדיכם וחגרו שקים וספדו לפני אבנר] והמלך דוד הולך אחר המיטה (ואי סלקא דעתא נשים אחר המטה - אורחיה דדוד להלך עם הנשים). אמרו לו: לא היה הדבר אלא לפי שהעם ונתפייסו: שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים, ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים, שנאמר (שמואל ב ג, לז) וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר.

דרש רבא: מאי דכתיב (שמואל ב ג, לה) ויבא כל העם להברות את דוד [לחם בעוד היום; וישבע דוד לאמר כה יעשה לי אלקים וכה יסיף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם או כל מאומה]? כתיב 'להכרות' וקרינן 'להברות' [בכל גירסאות הנביא שבידינו אין קרי וכתיב כאן! אולי יש כאן זכר לדרוש עתיק שאינו במקום אחר]: בתחלה להכרותו (שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר), ולבסוף להברותו (שידעו הברוד שלא מאת דוד נהרג אבנר).

אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נענש אבנר? - מפני שהיה לו למחות בשאול (בהריגת נוב עיר הכהנים [מהרש"א: על רדיפת דוד]) ולא מיחה.

רבי יצחק אמר: מיחה ולא נענה;  
 ושניהן מקרא אחד דרשו: (שמואל ב, ג, לג-לד) ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל  
 ימות אבנר (פסוק לד) ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו [כנפול לפני בני עולה נפלת ויספו כל  
 העם לבכות עליו] מאן דאמר לא מיחה - הכי קאמר: 'ידיך לא אסורות ורגליך לא  
 לנחשתים הוגשו' (אדם חשוב היית לשאול, והיה לך למחות) - מאי טעמא לא מחית? (ולפי  
 שלא מחית) - כנפול לפני בני עולה נפלת;  
 ומאן דאמר מיחה ולא נענה - איתמהויי מתמה: הכמות נבל ימות? ידיך לא  
 אסורות ורגליך לא לנחשתים, מכדי מחויי מחית (והכי קאמר: ידיך לא אסורות היו: לא  
 ניהגת בעצמך כאדם חשוב, אלא בכל כוחך גילית בדעתך ומחית בשאול) ? מאי טעמא כנפול לפני  
 בני עולה נפלת?

למאן דאמר מיחה - מאי טעמא איענש?  
 אמר רב נחמן בר יצחק: ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה  
 (שהעמיד את איש בושת למלך, ואם לא המליכו אבנר היו ממליכין את דוד, ומשמלך איש בושת עד יום שמלך  
 דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה: שתי שנים לאיש בושת, וחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד: שמשמת  
 שאול - מלך דוד בחברון, וכתוב 'בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים'; צא מהן חמש שנים שבין מיתת שאול  
 למלכות איש בושת, דתניא בסדר עולם (ולקמן קז.) 'והימים אשר מלך דוד על וגו' - נמצאת מלכות ישראל  
 בטילה חמש שנים; אלמא חמש שנים היו בלא מלך; נשתירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בושת למלכות  
 בית דוד).

וכשמברין אותו כו' [כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הדרגש]:  
 מאי 'דרגש'?  
 אמר עולא: ערסא דגדא (נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית, ולא היו משתמשים בהן כלל, אלא  
 למזל הבית מונחת, משום נישוש; 'גדא' = מזל; ודומה 'גד גדי וסנוק לא' (שבת טז:) [הגמרא דנה שם בדרכי  
 האמורי]) [בחי'דושי הר"ן: מטה לברכה: מיוחדת להכנסת אורחים].  
 אמרו ליה רבנן לעולא: מי איכא מידי דעד האידנא לא אותביניה  
 (עד הנה לא ישב על אותה מיטה, שהרי מונחת היא לנוי הבית) והשתא (דאבל הוא) מותבינן  
 ליה (בעינן לאותביה עלה? מהיכא תיפוק לו)?  
 מתקיף לה רבא: מאי קושיא? דילמא מידי דהוה אאכילה ושתייה,  
 דעד האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה, השתא קא מוכלינן ליה  
 וקא משקינן ליה (משל אחרים)!  
 אלא אי קשיא (אדעולא) - הא קשיא (הא קשיא עלה דתניא בעלמא (מועד קטן כז.)):  
 דרגש אינו צריך (האבל) לכפותו אלא זוקפו; ואי סלקא דעתא ערסא דגדא - אמאי  
 אינו צריך לכפותו? והתניא: הכופה את מטתו לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל  
 מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה? מאי קושיא? דילמא מידי דהוה אמטה  
 מיוחדת לכלים, דקתני: אם היתה מיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה!  
 אלא אי קשיא - הא קשיא: רבן שמעון בן גמליאל אומר: דרגש - (בימי אבלו) מתיר  
 קרביטין (לולאות), והוא נופל מאיליו; ואי סלקא דעתך ערסא דגדא - קרביטין  
 מי אית ליה (הלא כשאר מטות עושין אותה מטה) !  
 אלא כי אתא רבין אמר: אמר לי ההוא מרבנן, ורב תחליפא שמיה,  
 דהוה שכיח בשוקא דגילדאי (רצענין), ואמר ליה: מאי 'דרגש'? ערסא  
 דצלא (מטה של עור, ותולין רצועות בשפת העור סביב; וכשרוצין לנטותו - עונבין הרצועות בארוכות  
 המטה, וכשמתיירין אותה - הוא נופל; והן הן 'קרביטין'; וחם הוא עליו לכפותו שלא יתקלקל העור בלחלוח  
 הקרקע: שלא היו ראשי כרעיו גבוהין מסירונו למעלה; וקאמר תנא קמא 'זוקפו על דופן הכרעים וארוכותיו  
 למעלה' ואמר ליה רבן שמעון 'מתיר קרביטין והוא נופל' !

אמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן: דרגש -

(סנהדרין כ, ב)  
 סירוגו (קשירתו) מתוכו (שיש נקבים בארכבותיו, ותוחבין בהן ראשי רצועות התלויות בעור,  
 ועונבים, ואין מרכיבין הרצועה על גבי ארוכות המטה); מטה - סירוגה מעל גבה (החבלים  
 מרכיבין על ארוכות המטה מיכן ומיכן, ואורג והוא סירוג).  
 מיתביי: [משנה כלים פ"ט מ"א] כלי עץ - מאימתי מקבלין טומאה? המטה והעריסה -  
 משישופם בעור הדג (משפפם בעור הדג כדי להחליק הארוכות ליפותם) , ואי מטה  
 מסורגת מעל גבה - למה לי שיפת עור הדג (הלא אין יופיה ניכר, שהרי מכוסות  
 הן תמיד בראשי החבלים המסורגין על גבן) ?  
 אלא הא והא מתוכו: מטה - אעולי ואפוקי בבזיוניה (בבזעים ונקבים של  
 ארוכות מכניס ומוציא ראש החבל ומסרג), דרגש - אעולי ואפוקי באבקתא (לולאות  
 התלויות בנקבי ארכבותיו, ובהן מכניסין ראשי רצועות התלויות בשפת העור).

אמר רבי יעקב אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

אמר רבי יעקב בר אמי: מטה שנקליטיה יוצאין (נקליטין: שני עצים ארוכים, ומעמידין אותן באמצע דופני המטה: אחד מדאשותיה ואחד מרגלותיה, ומפוצלין הן בראשותיה, ומניחין קנה מזה לזה, ועליו פורסין הכילה; ויש שמחברין אותן נקליטין למטה, והיינו 'יוצאין': שמחברין ויוצאין מן המטה, ואין יכול לכפותה מפני נקליטיה) - זוקפה (על מדאשותיה או על מרגלותיה וארכובותיה למעלה) ודיו.

משנה:

ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד, ופורץ (גדרות אחרים) לעשות לו דרך (לשדה ולכרמו) ואין ממחה בידו; דרך המלך אין לו שיעור; וכל העם בוזזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש (חלק היפה בדרך ראשון ונוטל מחצה).

גמרא:

תנינא חדא זימנא: אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד!

אידי דתנא כל מילי דמלך - תנא נמי 'מוציאין למלחמת הרשות';

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל האמור בפרשת מלך (בספר שמואל (א ח, יא-ג)):

בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם) - מלך מותר בו.

רב אמר: לא נאמרה פרשה זו (דשמואל) אלא לאיים עליהם (שתהא אימת מלכם עליהם), שנאמר (דברים יז, טו) שום תשים עליך מלך [אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא] - שתהא אימתו עליך (אבל אינו מותר לעשות).

כתנאי [תוספתא סנהדרין פ"ד מ"ג]: רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו;

רבי יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר 'שום תשים עליך מלך' שתהא אימתו עליך (ולא גרס 'ליראם ולבהלם': דהא לרבי יהודה יפה כיוונו, שהרי נצטוו ישראל על כך; והכי גרס לה בתוספתא);

וכן היה רבי יהודה אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ (דבכולהו כתיב 'ירוש' ו'ישיבה'): להעמיד להם מלך ('וירשת וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך' (דברים יז, יד)), ולהכרית זרעו של עמלק (בעמלק כתיב (שם כה, יט) 'והיה בהניח ה' וגו'), ולבנות להם בית הבחירה (ובבנין בית הבחירה כתיב (שם יב, י) 'ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו', והדר כתיב (פסוק יא) 'והיה המקום וגו') (להכי נקט שלש הללו [שהרי נצטוו הרבה מאד מצוות בכניסתם לארץ]: שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן, כדמפרש לקמן: בתחלה מלך, ואחריה עמלק, ואחריה בית הבחירה).

רבי נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו (ד'שום תשים עליך מלך' משום מצוה) אלא כנגד תרעומתן (שגלוי לפניו שעתידיים להתרעם על כך ולומר 'והיינו גם אנחנו ככל הגוים'), שנאמר (דברים יז) ואמרת אשימה עלי מלך וגו' (עתידין אתם לומר כן). (רבי נהוראי אמר כן - לא גרסינן ליה בתוספתא; ותדע דשיבוש הוא, דהא קיימא לן בעירובין (דף יג:) דהוא רבי נחמיה הוא רבי נהוראי).

תניא: רבי אלעזר [ברבי יוסי - בתוספתא שם] אומר: זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר (שמואל א ח, ו) [וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו] תנה לנו מלך לשפטנו [ויתפלל שמואל אל ה']; אבל עמי הארץ שבהן קלקלו, שנאמר (שמואל א ח, כ) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו [ונלחם את מלחמתנו] (דאילו זקנים שאלוהו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם, אבל עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם, שאמרו 'ויצא בראשינו ונלחם את מלחמתנו').

תניא [ספרי פרשת ראה פסקא טז]: רבי יוסי [בספרי: רבי יהודה] אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחילה! כשהוא אומר (שמות יז, טז) [ויאמר] כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק [מדד דן] - הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר (דברי הימים א כט, כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך [תחת דוד אביו ויצלח וישמעו אליו כל ישראל]; ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה; כשהוא אומר (דברים יב, י) [ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר

ה' אלקיכם מנחיל אתכם] והניח לכם מכל אויביכם [מסביב וישבתם בטח] וגו' (דברים יב, יא) והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' [אלקיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותורמתי ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה'] - הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה; וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב ז, א) ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב [מכל איביו] וכתוב (שמואל ב ז, ב) ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו' [וארון האלקים ישב בתוך היריעה].

אמר ריש לקיש: בתחילה (קודם שנשא שלמה נשים נכריות) מלך שלמה (אף) על העליונים, שנאמר (דברי א כט, כג) וישב שלמה על כסא ה' [למלך תחת דוד אביו ויצלח וישמעו אליו כל ישראל] ולבסוף מלך על התחתונים שנאמר (מלכים א ה, ד) כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה [בכל מלכי עבר הנהר ושלומו היה לו מכל עבריו מסביב].

רב ושמואל: חד אמר: תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם, וחד אמר: תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבו, וכשם שמלך על תפסח ועל עזה - כך מלך על כל העולם כולו (והכי קאמר קרא: כי הוא רדה בכל עבר הנהר כמתפסח ועד עזה); ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שנאמר (קהלת א, יב) אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו' [בירושלים], ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים, שנאמר (קהלת א, א) דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנאמר (שיר השירים ג, ז) הנה מטתו של שלמה וגו' [ששים גברים סביב לה מגברי ישראל], ולבסוף לא מלך אלא על מקלו (שהשליכו אשמדאי מכסאו, כדאמרינן במסכת גיטין (דף סח:)), שנאמר (קהלת ב, י) [וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לבי שמח מכל עמלי] וזה היה חלקי מכל עמלי.

רב ושמואל: חד אמר מקלו וחד אמר גונדו (טליתו; ובסדר טהרות (כלים פרק טז) פירש רב האי: מקידה - הוא מקידה של חרש, ודומה לו: חד אמר קודו וחד אמר מקלו (ויקרא רבה פרשה אחר), והוא מקידה ששותה בה מים).

הדר או לא הדר?

רב ושמואל: חד אמר הדר וחד אמר לא הדר.

מאן דאמר לא הדר - מלך והדיוט (ושבו לא חזר למלכותו), ומאן דאמר הדר - מלך והדיוט ומלך:

פורץ לעשות לו דרך:

תנו רבנן: אוצרות מלכים [שנכבשו] למלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם.

אמר ליה אביי לרב דימי, ואמרי לה לרב אחא: בשלמא אוצרות מלכים למלך - אורחא דמלתא; אלא שאר ביזה שבוזזין - מחצה למלך ומחצה לעם מנלן?

דכתיב

(סנהדרין כא, א)

(בשלמה) (דברי הימים א כט, כב) [ויאכלו וישתו לפני ה' ביום ההוא בשמחה גדולה וימליכו שנית לשלמה בן דוד וימשחו לה' לנגיד ולצדוק] וימשחו לה' לנגיד ולצדוק מקיש נגיד לצדוק [לכהן] - מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו - אף נגיד מחצה לו ומחצה לאחיו; וצדוק גופיה מנלן?

דתניא: רבי אומר: (ויקרא כד, ט) והיתה לאהרן ולבניו [ואכלהו במקום קדש כי קדש קדשים הוא לו מאשי ה' חק עולם] (בלחם הפנים כתיב): מחצה לאהרן ומחצה לבניו.

משנה:

(דברים יז, יז) [לא ירבה לו נשים] ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד] אלא שמנה עשרה (לקמן נפקא לן); רבי יהודה אומר: מרבה הוא לו, ובלבד שלא יהו מסירות את לבו. רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה; אם כן למה נאמר 'לא ירבה לו נשים'? דאפילו כאביגיל.

גמרא:

למימרא דרבי יהודה דריש טעמא דקרא ורבי שמעון לא דריש טעמא דקרא? והא איפכא שמעינן להו, דתניא: אלמנה - בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה - אין ממשכנין אותה, שנאמר (דברים כד, יז) [לא תטה משפט גר יתום] לא תחבול בגד אלמנה - דברי רבי יהודה; רבי שמעון אומר: עשירה - ממשכנין אותה (לפי שאינה צריכה לאותו כסות להחזירו

לה בלילה), ענייה - אין ממשכנין אותה, ואתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה; ואמרינן: מאי קאמר? הכי קאמר: מתוך שאתה ממשכנה - אתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה (שתכנס לביתך שחרית וערבית); אלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון דריש טעמא דקרא!?

בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ושאני הכא דמפרש טעמא דקרא: מה טעם (דברים יז, ז) [ולא ירבה לו נשים? משום (המשך הפסוק) ד'לא יסור לבבו']; ורבי שמעון אמר לך: מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא; אם כן לכתוב קרא 'לא ירבה לו נשים' ולישתוק, ואנא אמינא: מה טעם לא ירבה משום דלא יסור, 'לא יסור' למה לי? אפילו אחת ומסירה את לבו - הרי זו לא ישאנה; אלא מה אני מקיים 'לא ירבה' - דאפילו כאביגיל.

הני שמונה עשרה מנלן?  
דכתיב (שמואל ב ג, ב-ה) ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית (ג) ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה (ד) והרביעי אדוניא בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל (ה) והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון וקאמר ליה נביא (שמואל ב יב, ח) [ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיך ואתנה לך את בית ישראל ויהודה] אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה; 'כהנה' = שית, 'וכהנה' שית - דהווי להו תמני סרי.

מתקיף לה רבינא: אימא 'כהנה' - תרתי סרי, 'וכהנה' עשרין וארבע?

תניא נמי הכי: 'לא ירבה לו נשים' יותר מעשרים וארבע!  
למאן דדריש וי"ו (ר"ע ב'ארבע מיתות בית דין' (לקמן נא). 'ישמעאל אחי בת ובת אני דורש') - ארבעים ושמונה הוו!

תניא נמי הכי: 'לא ירבה לו נשים' - יותר מארבעים ושמונה.  
ותנא דידן מאי טעמיה?

אמר רב כהנא: מקיש 'כהנה' בתרא ל'כהנה' קמא: מה כהנה קמא שית - אף כהנה בתרא שית.  
והא הואי מיכל?

אמר רב: 'עגלה' זו מיכל, ולמה נקרא שמה 'עגלה'? שחביבה עליו כעגלה, וכן הוא (שמשון קרי לה לאשתו [עגלת] כשהגידה להם חידתו) אומר (שופטים יד, יח) [ויאמרו לו אנשי העיר ביום השביעי בטרם יבא החרסה מה מתוק מדבש ומה עז מארי ויאמר להם] לולי חרשתם בעגלתי וגו' [לא מצאתם חידתי].

ומי הווי למיכל בני? והכתיב (שמואל ב ו, כג) ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה?

אמר רב חסדא: עד יום מותה לא היה לה, ביום מותה היה לה.  
מכדי בנים היכא קא חשיב להו? בחברון, ואילו מעשה דמיכל בירושלים הוה, דכתיב (שמואל ב ה, טז) [והיה ארון ה' בא עיר דוד] ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' ותבז [לו בלבה].

ואמר רב יהודה ואיתימא רב יוסף: שקלתה מיכל למיטרפסה (זה היה פרעון חטאתה מה שנכתב בצידו 'לא היה לה ולד') אלא אימא: עד אותו מעשה היה לה מכאן ואילך לא היה לה (אלמא מההוא מעשה ואילך לא הוה לה, אבל מקמי הכי איכא למימר דהוה לה)

והכתיב (שמואל ב ה, יג) ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים [בספרים שלנו: מירושלים, אחרי באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות]! (אלמא טובא הווי ליה נשים)?  
למלווי שמונה עשר.

מאי 'נשים' ומאי 'פלגשים'?

אמר רב יהודה אמר רב: נשים - בכתובה ובקידושין, פלגשים - בלא כתובה ובלא קידושין.

אמר רב יהודה אמר רב: ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר (הנשבית במלחמה כדכתיב (דברים כח, יא) וראית בשביה) היו, ומגדלי בלוריות היו, וכולן יושבין בקרונות של זהב ומהלכין בראשי גייסות היו, והם היו בעלי אגרופין של בית דוד.

ואמר רב יהודה אמר רב: תמר (אחות אבשלום) - בת יפת תואר היתה (קודם שנתגיירה בלב שלם; מעכה אמו ילדה לו לדוד את תמר, והיתה אצלו בתורת יפת תואר), שנאמר (שמואל ב יג, יג) [ואני אנה אוליך את חרפתי ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל] ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך (תמר מנטיב ליה עצה לאמנון); ואי סלקא דעתא בת נישואין הואי - אחתיה מי הוה שריא ליה? אלא שמע מינה בת יפת תואר היתה (עדיין לא נתגיירה אמו כשילדתה, ותנן: ולד שפחה וכותית מישראל אין לו קורבת אב במסכת יבמות (דף כב). מי שיש לו בן מ"מ וכו').

(שמואל ב יג, ג) ולאמנון רע ושמך יונדב בן שמעה אחי דוד ויהונדב איש חכם וגו' [מאד]; אמר רב יהודה אמר רב: איש חכם לרשעה; (שמואל ב יג, ד) ויאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך [בבקר בבקר הלוא תגיד לי ויאמר לו אמנון את תמר אחות אבשלום אחי אני אהב] (שמואל ב יג, ה) ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל (עשה עצמך כחולה) וגו' [ובא אביך לראותך ואמרת אליו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם] עד ' ועשתה לעיני את הבריה (מאכל טיגון פרי"ט) [למען אשר אראה ואכלתי מידה] ;

(שמואל ב יג, ט) ותקח המשרת ותצוק לפניו [וימאן לאכול ויאמר אמנון הוציאו כל איש מעלי ויצאו כל איש מעליו]; אמר רב יהודה אמר רב: שעשתה לו מיני טיגון; (שמואל ב יג, טו) וישנאה אמנון שנאה גדולה מאוד [וישנאה כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ויאמר לה אמנון קומי לכי] - מאי טעמא? אמר רבי יצחק: נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה.

וכי נקשרה לו - איהי מאי עבדה? אלא אימא קשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה. איני! והא דרש רבא: מאי דכתיב (יחזקאל טז, יד) ויצא לך שם בגוים ביפך [כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך נאם ה' אלקים]? - שאין להן לבנות ישראל (קודם שחטאו וגבהו בנות ציון [ישעיה ג]) לא שער בית השחי (תחת אצילי זרועותיהן) ולא בית הערוה. שאני תמר, דבת יפת תואר הואי.

(שמואל ב יג, טז) ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה [ותשם ידה על ראשה ותלך הלך וזעקה]; תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה: גדר גדול גדרה תמר באותה שעה (בדמעתה וזעקתה ונהגה עצמה בבזיון): אמרו (נשאו שאר נשים קל וחומר בעצמן): לבנות מלכים כך? - לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה (מה בנות מלכים אירע קלקול זה בהדיוטות על אחת כמה וכמה); אם לצנועות כך - לפרוצות על אחת כמה וכמה! אמר רב יהודה אמר רב: באותה שעה גזרו

(סנהדרין כא, ב) על הייחוד ועל הפנויה (על הייחוד דאשת איש ועל הפנויה). יחוד דאורייתא הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: 'רמז לייחוד מן התורה מניין? - שנאמר (דברים יג, ז) כי יסיתך אחיך בן אמן [או בן או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך]; וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית? אלא לומר לך: בן מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה! אלא אימא: גזרו על ייחוד דפנויה.

(מלכים א א, ה) ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך [ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו]; אמר רב יהודה אמר רב: מלמד שביקש להולמו (שתשב בראשו כתר מלכות), ולא הולמתו (לפי שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן, ואינה מתיישב בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו, והיא עדות לבית דוד: שכל הראוי למלכות - הולמתו, ומי שאינו ראוי למלכות - אינו הולמתו).

(שם) ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו; מאי רבותא (דחמשים איש לבן מלך)? אמר רב יהודה אמר רב: כולן נטולי טחול (על ידי סם: שהטחול מכבידו לאדם) וחקוקי כפות רגלים היו (אין בשר בפרסותיהם, ורצים על הקוצים ועל הברקנין ואינן ניזוקין).

#### משנה :

(דברים יז, טז) [רק] לא ירבה לו סוסים [ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וזו] אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד] אלא כדי מרכבתו; (דברים יז, יז) [ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבנו] וכסף וזהב לא ירבה לו מאד - אלא כדי ליתן אספניא (שכר חיילות, מדי שנה בשנה, הנכנסין והיוצאין עמו כל השנה).

ו כותב לו ספר תורה לשמו: יוצא למלחמה - מוציאה עמו, נכנס הוא - מכניסה עמו, יושב בדין - היא עמו, מיסב - היא כנגדו, שנאמר [דברים יז, יח] והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים [דברים יז, יט] והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו [למען ילמד ליראה את ה' אלקים לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה, לעשתם].

גמרא:

תנו רבנן: (דברים יז, טז) [רק] לא ירבה לו סוסים [ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ו] אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד! ('לו' משמע להרחיב דעתו ולהגדיל ברבוי סוסים; הסוסים באים ממצרים לארץ ישראל, וצריך לשלוח שלוחים לקנות לו סוסים, ועוברים ב'לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם' (שמות יד, ג)). יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו (בתמיה: מלכות בלא רכב ופרשים מי חשיבא)? תלמוד לומר: 'לו': לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו; הא מה אני מקיים 'סוסים'? - סוסים הבטלנין; מניין שאפילו סוס אחד והוא בטל - שהוא ב'לא ירבה'? תלמוד לומר: (שם) 'למען הרבות סוס'; וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל קאי ב'לא ירבה' - 'סוסים' למה לי?

לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס. טעמא דכתב רחמנא 'לו', הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי רכבו ופרשיו נמי לא!

לא, צריכא לאפוש (לאפוש רכב ופרשים וסוסים לרכוב בהרווחה ולא בצמצום; לשון אחר 'לאפוש' גרסין: כשורכב סוס אחד ומושך סוס אחד אצלו ביד ורוכב פעם על זה ופעם על זה, להרגיע את חבירו).

(דברים יז, יז) [ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבנו] וכסף וזהב לא ירבה לו [מאד] - אלא כדי ליתן אספניא.

תנו רבנן: (דברים יז, יז) [ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבנו] וכסף וזהב לא ירבה לו [מאד]; יכול אפילו כדי ליתן אספניא? תלמוד לומר: 'לו': לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא. טעמא דכתב רחמנא 'לו', הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי ליתן אספניא נמי לא?

לא, צריכא להרווחה (שלא לצמצם; ואם יצטרך לשכור עוד חיילות - שיהיה מצוי בידו). השתא דאמרת 'לו' לדרשה, 'לא ירבה לו נשים' מאי דרשת ביה? למעוטי הדיוטות (דמותין להרבות נשים).

רב יהודה רמי: כתיב (מלכים א ה, ו) ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים למרכבתו [בגירסא שלנו 'למרכבו' ושנים עשר אלף פרשים] וכתיב (דברי הימים ב ט, כה) ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים [ומרכבות ושנים עשר אלף פרשים ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם]; הא כיצד? אם ארבעים אלף איצטבלאות (בית גדול למדור הסוסים) היו - כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים אריות (הבדלה בין שורה לשורה על פני הבית) סוסים, ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו - כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים.

Sanhedrin 021: Shlomo's horses

ERIC COOPERSMITH asked:

ACCORDING TO THE CHESBON OF THE GEMARA IT SEEMS AS IF Shlomo Hamelech had 160 million horses. Can that be true??

-----  
The Kollel replies:

You are correct that according to the Gemara's answer to reconcile the verse in Melachim with the verse in Divrei ha'Yamim, it would come out that Shlomo ha'Melech had 160 million horses.

However, it seems that a printer's error crept into the Vilna Shas. The word "Elef" should not appear in each of the two phrases of the Gemara

after the word "Arba'im." That is, the Gemara should say "Im Arba'im Itztabla'os Hayu," instead of "Im Arba'im Elef Itztabla'os Hayu," and similarly in the Gemara's second phrase. Accordingly, there were only 160,000, instead of 160 million. See DIKDUKEI SOFRIM. (The Peshat in the verse in Melachim would then be that he had 40 stables containing thousands of horses, while the verse in Divrei ha'Yamim would be that he had 4000 horses in each of his stables.)

The RADAK (Melachim 1 5:6) also has such a Girsā, but in his first phrase he has 40 stables with 4000 horses (for a total of 160,000), and in his second phrase he has 40,000 stables with 40 horses (for a total of 1.6 million).

The METZUDAS DAVID and RALBAG also have such a Girsā, but they write that there was only 10 horses in each stable, and there were 4000 stables. Thus, the verse in Melachim is giving the total number of horses in the stables, while the verse in Divrei ha'Yamim is giving the total number of stables. It seems that this was their Girsā in the Gemara.

Yisroel Shaw  
D.A.F.

רבי יצחק רמי: כתיב (דברי הימים ב ט, כ) [וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור] אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב (מלכים א י, כז) ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים (חשיב מיהא פורתא) [ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרב] ! ? לא קשיא: כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה  
אמר רבי יצחק: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה - ירד גבריאלי ונעץ קנה בים, והעלה שירטון, ועליו נבנה כרך גדול שברומי.  
ואמר רבי יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה (כגון למה נאסרה לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכיוצא בהן) ? - שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן - נכשל בהן גדול העולם: כתיב (דברים יז, יז) [ולא ירבה לו נשים] [ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד]; אמר שלמה: "אני ארבה ולא אסור" ! וכתיב (מלכים א יא, ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו [אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם ה' אלקיו כלבב דויד אביו]; וכתיב (דברים יז, טז) [רק] לא ירבה לו סוסים [ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד], ואמר שלמה: "אני ארבה ולא אשיב", וכתיב (מלכים א י, כט) [ותעלה] ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו' [מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יצאו].

וכותב ספר תורה לשמו [יוצא למלחמה - מוציאה עמו נכנס - הוא מכניסה עמו, יושב בדין - היא עמו, מיסב - היא כנגדו, שנאמר (דברים יז, יח) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים] (דברים יז, יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו [למען ילמד ליראה את ה' אלקים לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם]:  
תנא: ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו.  
אמר רבה: אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה - מצוה לכתוב משלו, שנאמר (דברים לא, יט) ועתה כתבו לכם את השירה [ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל].  
איתיביה אביי: 'וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים' מלך אין, הדיוט לא?  
לא, צריכא לשתי תורות (הא דשאני מלך מהדיוטות: דאילו היה הדיוט - סגי ליה בחדא, ומלך בעי תרתי), וכדתניא (דברים יז, יח) [והיה כשבתו על כסא ממלכתו] וכתב לו את משנה וגו' [התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים] ('משנה' - שתיים במשמע): כותב לשמו שתי תורות: אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונחת לו בבית גנזיו;  
אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו, שנאמר (תהלים טז, ח) שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט; אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר (דברים יז, יט) והיתה עמו וקרא בו [כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלקים לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם] - מקום הראוי לקראות בו.

אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא: בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי (של בני עבר הנהר) ולשון הקודש; חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי; ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש, והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי.  
מאן 'הדיוטות' ?  
אמר רב חסדא: כותאי.  
מאי 'כתב עברית' ?  
אמר רב חסדא: כתב ליבונאה (אותיות גדולות, כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזחות).

תניא [תוספתא סנהדרין פ"ד מ"ה]: רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל - אילמלא <לא> קדמו משה: במשה הוא אומר (שמות יט, ג) ומשה עלה אל האלהים [ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל]; בעזרא הוא אומר (עזרא י, ו) הוא עזרא עלה מבבל [והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן ה' אלקי ישראל ויתן לו המלך כיד ה' אלקיו עליו כל בקשתו]; מה עלייה האמור כאן תורה - אף עלייה האמור להלן תורה; במשה הוא אומר (דברים יד, יד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים [לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה]; בעזרא הוא אומר (עזרא י, י) כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו - נשתנה על ידו הכתב, שנאמר

(סנהדרין כב, א)

(עזרא ד, ט) [ובימי ארתחששתא כתב בשלם מתודת טבאל ושאר כנותו על ארתחששתא מלך פרס] וכתב הנשתון (כתב שנשתנה; והאי קרא - בעזרא כתיב: שהיו כותבין בימיו כתב משונה: שנשתנה ע"י מלאך שכתב 'מנא מנא תקל ופרסין' בימי דניאל) כתוב ארמית ומתורגם ארמית, וכתב (ואומר) (דניאל ה, ח) [אדין עללין כל חכימי מלכא] לא כהלין כתבא למיקרא ((דכיון שחטאו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר, והיו שם יהודים הרבה; שמע מינה נשתנה להם אותו כתב באותו היום) ופשרא להודעא למלכא וכתב (דברים יז, יח) [והיה כשבתו על כסא ממלכתו] וכתב [לן] את משנה התורה הזאת [על ספר מלפני הכהנים הלויים] - כתב הראוי להשתנות ('את משנה התורה' רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל, ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית). למה נקרא 'אשורית'? שעלה עמהם מאשור.

תניא [תוספתא סנהדרין פ"ד מ"ה]: רבי אומר: בתחלה (בימי משה) בכתב זה ניתנה תורה לישראל (ולמה לא כהלין כתבא למקרא); כיון שחטאו (בבית ראשון, ובזו את התורה) - נהפך להן לרועץ (לשון 'תרעץ אויב' (שמות טו, ו) ששכחוהו); כיון שחזרו בהן - החזירו להם, שנאמר (זכריה ט, יב) שובו לביצרון (לעיר מבצר שלכם לירושלים, ואבית שני קא מתנבא) אסירי התקוה גם היום מגיד משנה (מה ששכחת את משנה התורה הזאת) אשיב לך (אחזיר לך מה ששכחת: את משנה התורה הזאת).

למה נקרא שמה 'אשורית'? - שמאשרת בכתב.

רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא, שאמר משום רבי אלעזר המודעי: כתב זה לא נשתנה כל עיקר, שנאמר (שמות כז, י) [ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת] ווי העמודים [וחשקיהם כסף] (ווי העמודים = יתדות כסף העשוין כמין אונקלות, וקבעום בעמודים, שבהם תוחבין לולאות קלעי החצר והמסך); מה עמודים לא נשתנו - אף וויים לא נשתנו (וכל אונקלאות דומין לוויין - אלמא בימי משה עשוין הווין כגון שלנו); ואומר (אסתר ח, ט) [ויקראו ספרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשון] ואל היהודים ככתבם וכלשונם; מה לשונם לא נשתנה - אף כתבם לא נשתנה ('והעמודים לא נשתנו' לא גרסינן לה בתוספתא; הכי גרסינן בתוספתא: מה לשונם לא נשתנה, דהא דברי הכל בלשון הקודש נאמרה - ועדיין בלשון הקודש היא); אלא מה אני מקיים 'את משנה התורה הזאת'? - לשתי תורות: אחת שיוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונחת לו בבית גנזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע (קטנה בכתב דק שהיא קלה לשאת) ותולה בזרועו, שנאמר (תהלים טז, ח) שויתי ה' לנגדי תמיד (כי מימיני בל אמוט) (סיפיה דקרא: 'כי מימיני בל אמוט' - דוד המלך - על שם ספר תורה שבזרועו אמד). ואידך - האי 'שויתי' מאי דריש ביה?

ההוא מיבעי ליה כדרב חנה בר ביזנא, דאמר רב חנה בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: 'המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו, שנאמר: שויתי ה' לנגדי תמיד'; לרבי שמעון דאמר 'כתב זה לא נשתנה' (לא נשתנה כל עיקר משמע לא נשתכח מהם כלל, דהא עליה דרבי אתי לאיפלוגי) מאי 'לא כהלין כתבא למיקרא'? אמר רב: בגימטריא איכתיב להון: יטת יטת ('יטת' בא"ת ב"ש 'מנא': מניח את זו וכתב מה שבצד: במקום מ"ם כותב יו"ד הסמוכה לה, ובמקום נו"ן כותב טי"ת, ובמקום אל"ף כותב תי"ו) איך פוגחמט מאי פריש להו?

(דניאל ה, כה) [ודנה כתבא די רשעים] מנא מנא תקל ופרסין (שתי פריסות משמע; וזו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס)?

[דניאל ה, כז] דנה פשר מלתא [מנא מנא] [בגירסתנו: מנה] אלהא מלכותך והשלמה (דניאל ה, כז) תקיל תקילתא במאזניא והשתכחת חסיר (דניאל ה, כח) פרס פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס ושמואל אמר: ממתוס ננקפי אאלרן (עשאן שלש תיבות של חמשה אותיות: צירף אותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת, ואחר כך צירף השניות ושלישיות). ורבי יוחנן אמר: אנם אנם לקת ניסרפו רב אשי אמר: נמא נמא קתל פורסין.

משנה:

אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשיין בשרביטו ואין רואין אותו כשהוא מסתפר ולא כשהוא ערום ולא

כשהוא בבית המרחץ, שנאמר (דברים יז, טו) שום תשים עליך מלך [אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא] - שתהא אימתו עליך.

גמרא:

אמר רב יעקב אמר רבי יוחנן: אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדניה: מותרת לשלמה - דמלך היה, ומלך משתמש בשרביטו של מלך; ואסורה לאדניה - דהדיוט הוא.

אבישג מאי היא?

דכתיב (מלכים א א, א) והמלך דוד זקן בא בימים וגו' [ויכסוהו בבגדים ולא יחס לו], (מלכים א ב, ב) ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו' [יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך], וכתב (מלכים א ג, ג) ויבקשו נערה יפה וגו' [בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך] וכתב (מלכים א ד, ד) והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו [והמלך לא ידעה]; אמרה: נינסבן! אמר לה: אסירת לי (שכבר נשאתי שמונה עשרה)!

אמרה ליה: חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט (כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום לגנוב - מחזיק עצמו בעונה כאיש שלום; כלומר: מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך). אמר להו: קראו לי לבת שבע! וכתב (מלכים א טו, טו) ותבא בת שבע אל המלך החדרה [והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך]; אמר רב יהודה אמר רב: באותה שעה קינחה בת שבע בשלש עשרה מפות (שבא עליה י"ג ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש; ובמקרא זה כתובים שלש עשרה תיבות: ותבא בתשבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך).

אמר רב שמן בר אבא: בוא וראה כמה קשין גירושין: שהרי דוד המלך התיירו לו ליחיד (עם אבישג ואע"פ שנאסר ייחוד של פנויה) ולא התיירו לו לגרש (אחת מ"ח, וישאנה)!

אמר רבי אליעזר: כל המגרש את אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר (מלאכי ב, ג) וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם וכתב (מלאכי ב, ד) ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעורייך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך.

אמר רבי יוחנן ואיתימא רבי אלעזר: אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו, שנאמר (משלי כב, כז) ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך

ואמר רבי יוחנן: כל אדם שמתה אשתו ראשונה - כאילו חרב בהמ"ק בימיו, שנאמר (יחזקאל כד, טו) בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה לא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעתך, וכתב (יחזקאל כד, יח) ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב [ואעש בבקר כאשר צויתי], וכתב (יחזקאל כד, כא) [אמר לבית ישראל כה אמר ה' אלקים] הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם [ומחמל נפשכם ובניכם ובנותיכם אשר עזבתם בחרב יפלו].

אמר רבי אלכסנדר: כל אדם שמתה אשתו בימיו - עולם חשך בעדו, שנאמר (איוב יח, 1) אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך (אור חשך בשביל אהלו, ואין אהלו אלא אשתו).

רבי יוסי בר חנינא אמר: פסיעותיו מתקצרות, שנאמר (בתריה כתיב: איוב יח, 1) יצרו צעדי אונו [ותשליכהו עצתו] רבי אבהו אמר: עצתו נופלת, שנאמר (שם, סוף הפסוק) ותשליכהו עצתו.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנאמר (תהלים סח, 1) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות [אך סורים שכנו צחיחה] >אל תיקרי 'מוציא אסירים' אלא 'כמוציא אסירים'; אל תיקרי 'בכושרות' אלא 'בכי ושירות' <.

איני! והאמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת "בת פלוני לפלוני"?! לא קשיא: הא בזוג ראשון הא בזוג שני אמר רב' שמואל בר נחמן: לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים, שנאמר (ישעיהו נד, 1) [כי כאשר עזובה ועצובת רוח קראך ה'] ואשת נעורים כי תמאס [אמר אלקיך].

מתני לה רב יהודה לרב יצחק בריה: אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר (משלי ה, יח) 'יהי מקורך ברוך ושמח מאשת

(סנהדרין כב, ב)

נעוריק.

אמר לו: כגון מאן?

אמר לו: כגון אמך.

איני! והא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה (קהלת ז, כו) ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים [לבה אסורים ידה טוב לפני האלקים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה], ואמר לו: כגון מאן? ואמר ליה: כגון אמך?! מיתקף תקיפא - עיבורי מעברא במלה (מעברת על מדותיה). אמר רב שמואל בר אבוןא משמיה דרב: אשה גולם (כלי שלא נגמר קרוי 'גולם', כדתנן [כלים פ"ב, מ"ח]: גולמי כלי עץ טמאין) היא (קודם שנבעלה), ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, שנאמר (ישעיהו נד, ה) 'כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו [וגאלך קדוש ישראל אלקי כל הארץ יקרא].

תנא: אין איש מת אלא לאשתו, ואין אשה מתה אלא לבעלה: אין איש מת אלא לאשתו, שנאמר (רות א, ג) וימת אלימלך איש נעמי [ותשאר היא ושני בניה]; ואין אשה מתה אלא לבעלה, שנאמר (בראשית מח, ז) ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל [בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם].

אין רואין אותו כו' [כשהוא מסתפר, ולא כשהוא ערום, ולא כשהוא בבית המרחץ]:

תנו רבנן: מלך מסתפר בכל יום; כהן גדול - מערב שבת לערב שבת; כהן הדיוט - אחד לשלשים יום: מלך מסתפר בכל יום, שנאמר (ישעיהו לג, ז) 'מלך ביפיו תחזינה עיניך [תראינה ארץ מרחקים].

כהן גדול [מסתפר] - מערב שבת [לערב שבת]: אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן: הואיל ומשמרות מתחדשות (משמרות מתחלפות ומתחדשות בשבת: זו יוצאה חוץ נכנסת, וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת, שיראוהו ביופי).

כהן הדיוט אחד לשלשים יום:

דכתיב (יחזקאל מד, כ) וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם, ויליף 'פרע' 'פרע' מנזיר: כתיב הכא 'פרע לא ישלחו' וכתיב התם (במדבר ו, ה) [כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימים אשר יזיר לה' קדש יהיה] גדל פרע שער ראשו: מה להלן שלשים - אף כאן שלשים; ותנן נמי [נזיר פ"א מ"ג] 'סתם נזירות שלשים יום'.

והתם מנא לן?

אמר רב מתנה: דאמר קרא: (ויקרא כא, ח) [וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב] קדש יהיה [לך כי קדוש אני] מקדשכם בגימטריא תלתיין הוו.

אמר ליה רב פפא לאביי: אימא לא לירבו כלל (ואפילו עד שלשים)?

אמר ליה: [יחזקאל מד, כ]: וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם (פרע מקרי בשלשים יום); אי כתיב 'לא ישלחו פרע' (הוה משמע לא יגדלו 'פרע': עד שיעור פרע) - כדקאמרת; השתא דכתיב 'ופרע' (לא ישלחו: דקאמר 'פרע' והדר 'לא ישלחו') - (משמע): פרע (דשלשים יום) ליהוי, (אבל) שלוחי (ט"ז) לא לישלחו. אי הכי - האידנא נמי!?

דומיא דדיין (דסמוך ליה [יחזקאל מד, כא] 'ויין לא ישתו [כל כהן] בבואם וגו' [אל החצר הפנימית]: מקיש פרועי ראש לשותויין, וכתיב ביין 'בבואם'): מה יין בזמן ביאה הוא דאסור, שלא בזמן ביאה שרי - אף פרועי ראש בזמן ביאה אסור, שלא בזמן ביאה שרי.

ויין שלא בזמן ביאה שרי? והתניא: (רישא דבריייתא קתני: 'כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו - אסור ביין כל אותו היום אף בזמן הזה; מכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו - אסור כל אותו שבת; אינו מכיר לא משמרתו ולא משמרת בית אב שלו - אסור לשותות יין לעולם', שמא עכשיו זמנו הוא, ויש לחוש שמא יבנה בית המקדש); רבי אומר: אומר אני: (אם באנו לחוש שמא יבנה) כהנים אסורין לשותות יין לעולם (ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו, שמא יבנה, וכל הקודם ואישתכח עייל ועביד), אבל מה אעשה - שתקנתן קלקלתן (חורבן הבית שקלקלן ועירבב סדר משמדותיהן: שהיה אוסרין ביין בזמן משמרתן ומתירין שלא בזמן משמרתן - הוא תיקנן עכשיו לשותות יין לעולם, דלא חייש שמא יבנה פתאום);

ואמר אביי: 'כמאן שתי כהני חמרא האידנא? - כרבי! 'מכלל דרבנן אסרי (שהרי רוב כהנים אינן בקיין בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם לרבנן) !? (שינוייה היא ובניחותא גרסינן לה): התם היינו טעמא: מהרה יבנה בית המקדש, ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא (כלומר: מדאורייתא שרי, ורבנן הוא דגזור). (ופרכין): הכי נמי (מהרה יבנה וכו') - בעינא כהן הראוי לעבודה וליכא? הכא אפשר דמספר ועייל.

התם נמי אפשר דניימ פורתא ועייל, דאמר רב אחא: 'דרך מיל ושינה כל שהוא - מפגיין את היין! 'ולאו איתמר עלה 'אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לא שנו אלא ששה כדי רביעית, אבל יותר מכדי רביעית - כל שכן דדרך טורדתו ושינה משכרתו!'

רב אשי אמר: שתויי יין דמחלי עבודה - גזרו בהו רבנן, פרועי ראש דלא מחלי עבודה - לא גזרו בהו רבנן.

מיתיבי [דומה לתוספתא סנהדרין פ"ד, מ"ד]: 'ואלו שבמיתה: פרועי ראש ושתויי יין' בשלמא שתויי יין (דמחלי עבודה), דכתיב (ויקרא י"ט) 'יין ושכר אל תשת אתה ובניך [אתך בבאכם אל אהל מועד] ולא תמותו [חקת עולם לדוריכם] (וסמך [שם פסוק י'] 'ולהבדיל בין הקדש ובין החול', משמע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת - גזרו בהו רבנן בזמן הזה, משום 'מהרה יבנה'), אלא פרועי ראש מנא לן?

דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש: כתיב (יחזקאל מד, כ) 'וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו [כסום יכסמו את ראשיהם]' וכתב בתריה: (יחזקאל מד, כא) 'ויין לא ישתו [כל כהן] בבואם [אל החצר הפנימית]': מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה. ומינה: מה שתויי יין דמחלי עבודה - (ה"ג) אף פרועי ראש דמחלי עבודה!?

קשיא. אמר ליה רבינא לרב אשי: האי - עד דלא אתא יחזקאל (ואקשינהו) - מאן אמרה (פירוש: מהיכא נפקא לן פרועי ראש במיתה)?

וליטעמין - הא דאמר רב חסדא (בזבחים בפרק שני): 'דבר זה (דכהן ערל פסול לעבודה) מתורת משה רבינו לא למדנו, עד שבא יחזקאל ולימדנו (יחזקאל מד, ט) [כה אמר ה' אלקים] כל בן נכר ערל לב וערל בשר (כהן שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ונעדר לבו או ערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה) - לא יבא אל מקדשי [לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל] - עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה? אלא גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא - הכי נמי גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא.

>וכי גמרי הלכה למיתה - לאחולי עבודה לא גמירי!<

מאי (יחזקאל מד, כ) ' [וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו] כסום יכסמו את ראשיהם' ? תנא: כמין תספורת לוליינית.

מאי 'תספורת לוליינית'?

אמר רב יהודה אמר שמואל: תספורתא יחידאה (נאה ואין דוגמתה). היכי דמי?

אמר רב אשי: ראשו של זה בצד עיקרו של זה.

שאלו את רבי: איזהו תספורת של כהן גדול?

אמר להן צאו וראו מתספורת של בן אלעשה (חתנו של רבי היה, ונתן ממון ולמדו לו אותה תספורת).

תניא: רבי אומר: לא על חנם פיזור בן אלעשה את מעותיו, אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול.

הדרן עלך כהן גדול